

DOI 10.32782/city-development.2024.3-2

УДК 338.43; 664.8

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гривківська Оксана Василівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і права
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

Горінний Михайло Леонідович

здобувач третього рівня вищої освіти
Європейський університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0622-2857>

Анотація. У статті розкрито важливість діяльності підприємств харчової промисловості. Виокремлено ризики діяльності підприємств харчової промисловості (фізичне знищення інфраструктури; зрив ланцюгів постачання; втрата ринків збуту; ризики для персоналу; фінансові ризики; логістичні ризики; ризик втрати якості та безпеки продукції; ризик невідповідності стандартам експортних ринків; юридичні та регуляторні ризики; репутаційні ризики). Охарактеризовано невизначеності діяльності підприємств, до яких віднесено: непередбачуваність воєнних дій; невизначеність з постачанням сировини; фінансова нестабільність та інфляція; регуляторні зміни; трудові ресурси (мобілізація); непередбачуваність попиту; залежність від міжнародної підтримки; невизначеність з логістикою та доступом до ринків збуту; короткостроковий горизонт планування; відсутність гарантій безпеки. Визначено, що підприємства харчової промисловості під час війни стикаються з численними труднощами, які впливають на їхню фінансову стабільність: відсутність політичної рівноваги, нестабільність економіки, інфляція та коливання курсу валют, руйнування транспортної інфраструктури та пошук транспортних коридорів для перевезення продукції, порушення стабільності функціонування логістичних каналів, відсутність повної та достовірної інформації щодо виникнення окремих подій і процесів, міграційні процеси та зниження доступності до формування кваліфікованих кадрів, неможливість довгострокового прогнозування. Обґрунтовано, що безперервність функціонування та розвиток підприємств харчової промисловості в умовах військових дій є одним з ключових елементів реалізації національної стратегії продовольчої безпеки, стабільності соціальної сфери, мотивації трудової діяльності населення, активізації зовнішньо-економічної діяльності суб'єктів, розширення джерел інвестування та наповнення державного бюджету.

Ключові слова: підприємства харчової промисловості, ризики, невизначеність, процеси, ринки, розвиток, стабільність.

Актуальність проблеми. Розвиток підприємств харчової промисловості в умовах війни є критично важливим для забезпечення продовольчої безпеки України та стабільності внутрішнього ринку. Військові дії принесли численні виклики для агропродовольчого сектору, включаючи ризики фізичного знищення виробничих потужностей, перебої з постачанням сировини, руйнування логістичних ланцюгів та невизначеність у роботі з ринками збуту. Незважаючи на це, харчова промисловість залишається важливою складовою економіки країни, забезпечуючи

робочі місця, стабільний обіг продуктів і можливість виходу на нові експортні ринки. Розвиток підприємств харчової промисловості також підтримує зайнятість і економічну активність у кризовий період, забезпечуючи доходи для великої кількості громадян, стабільність економічного циклу в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів стану та перспектив розвитку підприємств харчової промисловості України присвятили свої дослідження відомі вітчизняні вчені Бутко М. П.,



Гаврилук О. О., Драган О. Є., Іванченко П. М., Коваленко О. В., Лагодієнко В. В., Лисенко Г. П., Мудрак Р. П., Пилипенко О. Є., Римар О. Г., Савченко Т. В., Сичевський М. П., Страшинська Л. В., Терещенко Ю. В., Чайковська М. А., Швець Ю. О. Разом із тим потребують додаткового наукового пошуку шляхи подальшого розвитку підприємств харчової промисловості в умовах військових дій.

Метою статті є виявлення ризиків функціонування та узагальнення особливостей розвитку підприємств харчової промисловості в умовах війни.

Результати дослідження. Адаптуючись до умов війни, підприємства галузі вимушені впроваджувати нові підходи до управління, автоматизації та технологічного розвитку. З'являються нові перспективи щодо розвитку діяльності підприємств харчової промисловості в умовах військових дій на території країни завдяки підтримці міжнародних партнерів, а також стійкому функціонуванню внутрішнього ринку на тлі підвищеного попиту на базові продукти. Крім того, розширення зв'язків із зарубіжними ринками через спрощення експортних умов створює можливості для диверсифікації та стабільного функціонування галузі.

Розвиток підприємств харчової промисловості в умовах війни є складним процесом, орієнтованим на адаптацію до економічних і логістичних викликів у процесі реалізації їхньої місії – забезпечення продовольчої безпеки населення (рис. 1).

Військові дії призводять до пошкодження або повного знищення виробничих об'єктів, складів і транспортних шляхів, що або призупиняє, або й унеможливує виробництво і транспортування продукції. Підприємства не можуть бути впевненими у безпеці своїх активів, що призводить до часткового згорання виробництва або перенесення потужностей у безпечніші регіони. Перебої з поставками сировини та матеріалів через заблоковані шляхи чи обстріли призводять до труднощів із підтриманням безперервності виробництва. Сировина стає дорожчою, а час доставки – збільшується, що відбивається на собівартості та ціні кінцевого продукту.

Підприємства харчової промисловості під час війни стикаються з численними труднощами, які впливають на їхню фінансову стабільність [1–8]. Через небезпеку в певних регіонах або загрозу пошкодження продукції при транспортуванні підприємства втрачають частину внутрішнього ринку, стикаються з ризиками блокування експорту, через що деякі зовнішні ринки стають недоступними.

Мобілізація, релокація та загроза життю знижують доступність трудових ресурсів. На підприємствах все частіше виникають кадрові про-

блеми, а саме брак кваліфікованих фахівців, актуалізація забезпечення безпеки діяльності персоналу, що додає витрат.

Нестабільність економіки, інфляція та коливання курсу валют збільшують витрати на закупівлю імпортової сировини та обладнання. Зруйнована інфраструктура, закриті транспортні шляхи та труднощі з імпортом і експортом змушують компанії шукати альтернативи або скорочувати асортимент продукції, що ускладнює фінансове планування і збільшує залежність від кредитів та зовнішнього фінансування, яке може бути ризикованим через нестабільність.

Перебої у транспортній системі, зокрема використання перевезень залізничними та морськими шляхами (що останнім часом є вкрай складним завданням через обмеження доступу до портів, ускладнення митних процедур та об'єктивну необхідність змінювати маршрути постачання), можуть робити доставку довшою, складнішою і дорожчою, тобто порушує стабільність логістичних каналів. Зупинки транспорту, тривалі за часом простой чи блокування шляхів створюють небезпеку для своєчасної доставки продукції (порушення температурних і санітарних умов транспортування та зберігання) та її якісних характеристик – придатності до споживання, що зумовлює скорочення експортного потенціалу (через неможливість відповідати міжнародним вимогам) та в умовах обмеженості наявності та відновлення ресурсів стають додатковим тягарем для підприємств.

Підприємства харчової промисловості, які не можуть забезпечити безперервність постачання або стикаються з проблемами якості через порушення виробничих процесів, опиняються перед ризиком втрати репутації, що негативно впливає на стосунки з партнерами і клієнтами, ефективність діяльності, конкурентоспроможність та сегмент суб'єкта на ринку.

Все вище перелічене вимагає від підприємств негайного реагування на ризики шляхом перегляду їхніх стратегій розвитку з метою збереження діяльності та захисту від негативних наслідків.

Невизначеність для підприємств харчової промисловості, як відсутність повної та достовірної інформації про імовірність виникнення подій та процесів, що викликає ризик, в умовах війни виникає через змінні зовнішні фактори (відсутність політичної рівноваги, коливання валютного курсу, зростання цін на сировину та енергоресурси, високі відсоткові ставки тощо), які ускладнюють планування, інвестиційну діяльність, стабільність функціонування, управління грошовими потоками, ціноутворенням і рентабельністю через неможливість передбачення фізичних загроз.



Рисунок 1 – Основні аспекти, що характеризують розвиток підприємств харчової промисловості під час війни

Джерело: розробка авторів

Невизначеність щодо реалізації державних заходів із забезпечення безпеки економіки та громадян, які можуть носити не постійний, а вимушено спонтанний характер реагування на події та змінюватися залежно від воєнної ситуації, ускладнює на підприємствах прогнозування нових регуляторних вимог, таких як обмеження експорту або нові стандарти, що безпосередньо впливають на результати діяльності. Більшість підприємств переходить до короткострокового планування, що унеможливує реалізацію довгострокових інвестиційних проектів і модернізацію виробничих потужностей. Окрім того,

міграція населення через військові дії не дозволяє передбачити наявність трудових ресурсів, оскільки працівники можуть бути мобілізовані, виїжджати в безпечні регіони або потребувати додаткового захисту, що спричинює дефіцит кадрів та уповільнення реалізації тактичних задач.

Зміни в платоспроможності населення, зменшення сукупного попиту на задоволення індивідуальних потреб першого рівня (харчування, сон, дихання, за пірамідою А. Маслоу) змушують підприємства адаптувати свої асортименти та обсяги виробництва. Прогнозування попиту

на внутрішньому та експортному ринках стає все більш складнішим. Чимало підприємств, особливо експортери, залежать від міжнародної допомоги або інвестицій, обсяги яких є непередбачуваними в сучасних умовах.

Невизначеність змушує підприємства діяти обережно, але на засадах швидкого реагування, зберігаючи гнучкість і постійно оцінюючи оперативні та стратегічні ризики.

Підприємства, які розвиваються, впроваджують нові технології, що дозволяє збільшити продуктивність, покращити якість продукції та знизити собівартість, роблячи продукти більш доступними. Інноваційні підходи підвищують ефективність використання ресурсів і дозволяють швидше адаптуватися до змінних умов, що є важливим у забезпеченні стійкості продовольчих систем.

Висновки. Розвиток підприємств харчової промисловості має прямий і вирішальний вплив на забезпечення продовольчої безпеки країни, особливо в умовах війни. Цей зв'язок є фундаментальним, оскільки саме харчова промисловість відповідає за виробництво і постачання необхідних продуктів харчування, які забезпечують населення стабільним доступом до продуктів харчування, незалежно від кризових умов.

Через перебої з міжнародною логістикою та високі ризики зупинки імпорту в умовах війни, національна харчова промисловість стає основним джерелом продовольства. Розвиток внутрішнього виробництва допомагає мінімізувати зовнішню залежність і зменшує вразливість до міжнародних ринкових коливань та санкцій.

Підприємства харчової промисловості, що мають сильні місцеві виробничі ланцюги, забезпечують безперебійне постачання сировини та продукції, попри військові загрози. Завдяки розширенню і диверсифікації постачання та логістики, компанії можуть уникнути дефіциту товарів на ринку і забезпечити стабільні поставки, що критично для підтримання продовольчої безпеки. Отже, стабільність функціонування та розвиток підприємств харчової промисловості в умовах військових дій є одним з ключових елементів реалізації національної стратегії продовольчої безпеки. Стійкість, адаптивність та ефективність діяльності підприємств харчової промисловості дозволяють зберегти стабільність соціальної сфери та мотивацію трудової діяльності населення, активізацію зовнішньо-економічної діяльності суб'єктів, розширення джерел інвестування та наповнення державного бюджету.

Бібліографічний список:

1. Голюк В.Я., Мегель Х.О. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 10/1. С. 32–36.
2. Голюк В.Я., Мегель Х.О. Підвищення ефективності експортної діяльності підприємств харчової промисловості. *Наука сьогодні: від досліджень до стратегічних рішень: матеріали IV Міжнародної студентської наукової конференції* (м. Івано-Франківськ, 17 червня 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 60–62. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/issue/view/inter17.06.2022/757>
3. Павлова О., Павлов К., Шульгач Н., Плоскіна А. Формування бізнес-стратегії підвищення продовольчої безпеки харчової галузі України у воєнний період. *Scientific journal "Modeling the Development of the Economic Systems"*. URL: <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/view/124>
4. Ковтун Т.Ю., Грищенко І.М. Особливості державної підтримки бізнесу у воєнний час: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р. С. 41–44.
5. Шостак Л.В., Бегун С.І., Уляницький А.О. Аналіз ринку харчової промисловості у воєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4162/4093>
6. Олексюк О., Кубашевський О. Розвиток підприємств харчової промисловості в умовах воєнного стану. *Сучасні технології комерційної діяльності і логістики: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, 3 листоп. 2023 р., м. Київ. М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; редкол.: О.І. Олексюк (відп. за вип.) та ін. Київ: КНЕУ, 2023. С. 177–179.
7. Безтелесна Л.І., Буткевич В.О. *Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості*. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2023. № 4 (104). С. 75–86.
8. Гончар М.Ф., Грибик І.І., Комаровський В.І. Розвиток системи управління якістю підприємств харчової промисловості на засадах інновацій в умовах глобалізації. *Академічні візії*. 2023. № 26. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/704>

References:

1. Golyuk V. Ya., Megel H. O. (2022) The current state and prospects for the development of enterprises of the food industry of Ukraine. *Economy. Finances. Right*, no. 10/1, pp. 32–36.
2. Golyuk V. Ya., Megel H. O. (June 17, 2022) Increasing the efficiency of export activities of food industry enterprises. *Today's science: from research to strategic decisions: materials of the IV International Student Scientific Conference*. Ivano-Frankivsk. Vinnytsia, P. 60–62. Available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/issue/view/inter17.06.2022/757>

3. Pavlova O., Pavlov K., Shulgach N., Ploskina A. Formation of a business strategy for increasing food security in the food industry of Ukraine during the war period. *Scientific journal "Modeling the Development of the Economic Systems"*. Available at: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/124>
4. Kovtun T. Yu., Hryshchenko I. M. (April 15-28, 2022) Peculiarities of state support for business during wartime: materials of the All-Ukrainian science and practice conf. in three volumes. Kyiv: DZVO "University of Education Management" National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 41–44.
5. Shostak L. V., Begun S. I., Ulyanitskyi A. O. (2024) Analysis of the food industry market during the war period. *Economy and society*, issue 63. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4162/4093>
6. Oleksyuk O., Kubashevskyi O. (November 3, 2023) Development of food industry enterprises under martial law. *Modern technologies of commercial activity and logistics: coll. materials of the III International science and practice internet conference*. Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv. national economy University named after V. Hetman; edited by: O.I. Oleksyuk (respondent for issue) and others. Kyiv: KNEU, pp. 177–179.
7. Beztelesna L. I., Butkevich V. O. (2023) Innovative development of food industry enterprises. *Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management*, no. 4 (104), pp. 75–86.
8. Potter M. F., Hrybyk I. I., Komarovskiy V. I. (2023) Development of the quality management system of food industry enterprises on the basis of innovations in the conditions of globalization. *Academic visions*, no. 26. Available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/704>

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES OF THE FOOD INDUSTRY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Oksana Hryvkivska

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics and Law
National University of Food Technologies

Mykhailo Horinnyi

Postgraduate Student
European University

Summary. The article reveals the importance of food industry enterprises. The risks of food industry enterprises are singled out (physical destruction of infrastructure; disruption of supply chains; loss of sales markets; risks for personnel; financial risks; logistical risks; risk of loss of product quality and safety; risk of non-compliance with export market standards; legal and regulatory risks; reputational risks). Uncertainties in the activities of enterprises are characterized, which include: the unpredictability of military actions; uncertainty with the supply of raw materials; financial instability and inflation; regulatory changes; labor resources (mobilization); unpredictability of demand; dependence on international support; uncertainty with logistics and access to sales markets; short-term planning horizon; lack of security guarantees. It is determined that food industry enterprises during the war face numerous difficulties that affect their financial stability: lack of political balance, instability of the economy, inflation and currency fluctuations, destruction of transport infrastructure and the search for transport corridors for the transportation of products, violation of the stability of the functioning of logistics channels, the lack of complete and reliable information about the occurrence of certain events and processes, migration processes and the decrease in the availability of qualified personnel, the impossibility of long-term forecasting. It is substantiated that the continuity of the functioning and development of food industry enterprises in the conditions of military operations is one of the key elements of the implementation of the national strategy of food security, the stability of the social sphere, the motivation of the labor activity of the population, the activation of the foreign economic activity of subjects, the expansion of investment sources and the filling of the state budget.

Keywords: food industry enterprises, risks, uncertainty, processes, markets, development, stability.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2024